

Biczó Gábor

Út a békéhez: az együttélési gyakorlat kulturális öröksége Kelet-Indonéziában, a *pela gandong*

Jelenünk burjánzó és mindent eluraló konfliktusait akár globális, akár lokális léptékben figyelembe véve, fontos lehet azoknak a kulturális példáknak a tanulmányozása, amelyek a társadalmi béke megteremtésének szempontjából gyakorlati értékkel bírnak. Akkor, amikor a szomszédunkban folyó értelmetlen háborúban naponta fiatalemberek százai halnak meg pusztán ideológiai okokból, néhány hatalmi helyzetben lévő idős politikus téveszméi és félreértett rögeszméktől vezetett személyes ambíciói miatt, bármely tapasztalat, amely a szembenállás felszámolásához és a békés egymás mellett éléshez hozzájárulhat, fontos tudás. Látnunk kell ugyanis, hogy civilizációnkat a fajunkra jellemző biológiai determinációink, a háborúk formájában testet öltő kollektív agresszió és az individuális önzés rövid távon megsemmisüléssel fenyegeti. Éppen ezért a társadalomtudományok fontos feladata azoknak a példáknak a feltárása és elemzése, amelyek segítenek megérteni azt, hogy miként lehet feloldani a feloldhatatlannak tetsző konfliktusszituációkat, annak érdekében, hogy korlátozott erőforrásainkat ne a pusztításra feccserejljük. A „jó példák” alkalmat kínálnak a tanulásra, ami mindannyiunk elemi érdeke.

2022 őszén a kelet-indonéziai Maluku tartomány szigetvilágában járva, a színtér etnikai, vallási viszonyaival és kultúrájával szembesülve, nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi társadalmak mindennapjainak működésében, a minden tekintetben fragmentált lokális közösségek együttélésében egy rendkívülinek mondható szociokulturális intézmény, a *pela gandong* döntő szerepet játszik.¹ A következő rövid írásban a rendszer működését, társadalmi gyakorlatát, valamint filozófiai antropológiai értelemben figyelemre méltó kulturális elveit mutatjuk be azzal a nem titkolt céllal, hogy rávilágítsunk: a társadalmi béke olyan állandóan destabilizációnak kitett állapot, amelynek megőrzése folyamatos erőfeszítést követel, a béke gondozásra szorul. Bár a színtér közép-európai perspektívánkból igen távoli és egzotikus, mégis látni fogjuk, a nagyfokú szociokulturális diverzitás és az összetett helyi társadalmak bizonyos értelemben mégis emlékeztetnek Kárpát-medencei adottságainkra.

A konfliktus

1999. január 19-én Yopi délután fél háromkor kezdte meg első járatát az amboni közösségi közlekedés buszvezetőjeként. Amikor a tartományi székhely muszlimok lakta külvárosában (Batu Merah) a járat végállomására ért, két fiatal szólította meg. Ötszáz rúpiát követeltek, de

Biczó Gábor (1968) – kulturális antropológus, egyetemi tanár, PhD, Debreceni Egyetem, Társadalomtudományi Tanszék, gavrilbenedictus@gmail.com

¹A tanulmány anyagát és a vonatkozó terepmegfigyeléseket az amboni Pattimura University vendég előadójaként töltött szakmai utazás keretében gyűjtöttem 2022 őszén.

Yopi azzal utasította el őket, hogy az első járáttal üresen érkezett, nem volt utasa, így bevétele sincs, ezért nem tud pénzt adni. Jó fél óra múlva, amikor útvonalán újra visszaérkezett a végállomáshoz, a két fiatal még mindig ott várakozott, és újra pénzt kértek. Yopi, a keresztény buszsofőr ugyanazzal háritotta el az erőszakos fiatalokat, mint korábban, hogy nincs pénze. Ekkor az egyik fiú kést vett elő, és Yopi nyakának szegezte, aki egy hirtelen mozdulattal kilökte a támadót a busz ajtaján, és elhajtott. Abban a reményben, hogy a fiatalok már elhagyták a helyszínt, a következő forduló menetrend szerint járta végig. Amikor ismételen a terminálhoz ért, az egyik rá várakozó fiú, Salim késével megtámadta. Yopi kétségbeesve menekült közeli otthonába, hogy felfegyverkezzen támadói ellen, akiket aztán bekergetett a helyi piacra, majd, mint aki jól végezte dolgát, hazasétált. Aztán alig negyedóra elteltével arra lett figyelmes, hogy Batu Merahból muszlim fiatalok százai törnek rá a szomszédos keresztények lakta kerületre (Batu Merah Dalam).

A megtámadott városrészben élő néhány muszlim lakos egyike, Amir (nem valódi név) tanúvallomása szerint a fél négykor kezdődő kódobálásnak, amely egyébként mindennapos volt, nem sok figyelmet szentelt. Négy óra körül azonban a hatalmasra duzzadt tömeg egyre fenyegetőbbé vált, és Amir telefonált a katonai rendőrségre, ahonnan a riasztásra azt a választ kapta, hogy lévén ünnepnap, a hadsereg nem tud erősítést küldeni a kivezényelt tízfős városi rendőregységnek. Amir a Koránnal a kezében kilépett a házából, hogy jelezze vallási hovatarozását a támadó csoportnak, ám ekkor az egyik rendőr riasztólövést adott le, aminek következményeként elszabadultak az indulatok. Egy autószerelő műhelyből szerzett olajos kannákat használva a muszlimok gyújtogatásba kezdtek, miközben provokátorok azt a hírt terjesztették közöttük, hogy Batuh Merahban leégett a mecset. A támadás eredményeként Amir háza, ahogy a szomszédsági környezetben található minden épület, porig égett.²

A konfliktus kirobbanását okozó eseményeket rekonstruáló nyomozás eredményeként azonban a keresztény narratíva mellett feltárára került a muszlimok verziója is – egyébként a rendőrség részéről hitelesnek elfogadott változat –, amely szöges ellentétben áll Yopi elbeszélésével. Ezek szerint a keresztény sofőr által vezetett busz tulajdonosa egy, a Batuh Merah kerületben élő és a bugi etnikai közösséghez tartozó vállalkozó. A bugik Celebesz szigetéről bevándorló, úgynevezett tranzmigráns muszlim közösségekbe szerveződtek, és szokásaikban, a többségüket jellemző szélsőséges vallásosságukat tekintve is, eltértek az Ambonban és a környező településeken élő törzsökös muszlim hitű helyi népességtől.

A konfliktus kirobbanásának okaira kidolgozott muszlim narratíva szerint a Yopi járatán szolgálatot teljesítő, muszlim származású jegykalauz megelégtelt, hogy a sofőr saját szakállára privát utakat bonyolít le a busszal. A jármű tulajdonosának érdekeit védve felszólította Yopit, hogy adja át neki az extra bevételt. A sofőr visszautasította a követelést, és a járművön tartózkodó keresztény utasoktól támogatva rátámadt a kalauzra, aki elmenekült, majd felfegyverkezett barátaival tért vissza. A két csoport összecsapott, ami kiindulópontja volt a független Indonézia történetének egyik legpusztítóbb és legtöbb áldozatot követelő konfliktussorozatának. A 2002-ig tartó összecsapások áldozatainak száma 8-9 ezer fő lehetett, de megsemmisült 29 ezer lakóépület és több száz templom, valamint mecset, és a konfliktus

² A történet részleteinek leírása a Human Rights Watch összefoglalója alapján készült. Human Rights Watch: *Indonesia. Violence in Ambon*. March. 1999. Vol 11. No. 1(C) Online: <https://www.hrw.org/legacy/reports/1999/ambon/ambon-03.htm#TopOfPage> Utolsó megtekintés: 2023-04-25.

idején becslések szerint a kb. 1,4 milliós Maluku tartomány népességéből 300-700 ezer vált otthontalanná.³

A fentiekben részletezett történet, egy polgárháborúhoz vezető gyújtószikra és következményeinek elemzése számos társadalomtudományi területet ösztönzött arra, hogy megkísérelje megérteni azokat a mechanizmusokat, amelyek egy közösség normatív-strukturális gyakorlatait egyik pillanatról a másikra felfüggesztik, és így az események visszafordíthatatlanul torkollnak háborús összeütközésbe.

Gregory Bateson az új-guineai iatmul közösségben végzett terepmunkáinak egyik legfontosabb eredménye a közösségi konfliktusok kirobbanásához vezető folyamatok értelmezése volt.⁴ A schizmogenezis, vagyis annak a tisztázása, hogy a társadalmi feszültség, a csoportok vagy egyének szembenállása egy közösségben mikor billen át nyílt konfliktusba, a téma megértésének alapkérdése. Bateson 1936-ban megjelent monográfiájában – *Naven* – a konfliktusok fejlődésének két fontos szabályát fogalmazta meg. Egyrészt, minden olyan konfliktushelyzetet, amely nyílt összeütközés formájában eszkalálódik, számos kisebb volumenű és intenzitású lokalizált konfliktus előz meg.⁵ Továbbá a konfliktusok fejlődésében az eszkalációt megelőzően jóval korábban bekövetkezik az a pillanat, amikor a nyílt összeütközés elháríthatatlanná válik.⁶

Bateson téziseit a komplex konfliktusok tanulmányozásával foglalkozó különböző tudásterületen tevékeny kutatók – politológusok, kulturális antropológusok, kisebbségkutatók, vallásszociológusok és sorolhatnánk a szakterületeket – a kelet-indonéziai Maluku tartomány központjában, Ambonban és környékén, valamint a paradicsomi szépségű szigetvilágban évekig tomboló erőszak esetében visszaigazolták. A kutatók nézetkülönbségeik ellenére ugyanis egy dologban egyetértenek, jelesül abban, hogy a malukui polgárháború több tényező együttes hatásaként értelmezhető. A konfliktus egymást erősítő történeti, társadalmi, etnikai, vallási és gazdasági okok akkumulációjának következménye.⁷ Az amboni erőszak genealógiája legalább öt önmagában is komplex okcsoport leírása és elemzése alapján lehetséges.

A mai Indonézia keleti tartománya, Maluku kiterjedt szigetvilág, mesés trópusi környezet csodálatos vulkanikus eredetű szigetekkel, magas hegyekkel és homokos tengerpartokkal, gazdag faunával és rendkívüli növényvilággal. Történelmi jelentőségét is ennek köszönheti, hiszen központi területei gyakorlatilag azonosak az európai utazók és kalandorok vágynak a középkortól kiténtetett célpontját képező Fűszer-szigetekkel. A területre elsőként azonban nem az európaiak, hanem a középkortól kezdve a Közél-Keletről a térségbe utazó kereskedők gyakoroltak maradó hatást. Az iszlám hit elterjesztésével a helyi társadalmak kulturális értelemben megosztottá váltak. Azok a közösségek, amelyek az új hit gyakorlását elutasították, a szigetek partvidékéről a vulkanikus hegyvidékekkel szabdaltságot és elszigeteltséget belső területekre költöztek.⁸ A 16. században

³ Jon Goss: *Understanding the „Maluku Wars”: Overview of Sources of Communal Conflict and Prospects for Peace. Cakalele*. Vol. 11. 2000. pp. 8.

⁴ Vö. Biczó Gábor: A schizmogenezis elmélete mint a konfliktusértelmezés antropológiai megközelítésének egy módja. = A Nagy Háború néprajza. Szerk. Kavacsánszki Máté–Keményfi Róbert. Debrecen, Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék, MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport, 2020. 67–79.

⁵ Vö. uo.

⁶ Uo.

⁷ Jon Goss: *i. m.* 11.

⁸ Tonny SB Hoedodo–Joko Surjo–Zuli Qodir: Local Political Conflict and Pela Gandong Amidst the Religious Conflicts. *Journal Study Pemerintahan*. Vol. 4. No. 2. Universitas Muhammadiyah Yogyakarta. 2013. 336–349.

aztán az európai gyarmatosító hatalmak fokozatosan terjesztették ki fennhatóságukat a térségre, és a rendkívül jövedelmező fűszer-kereskedelemre. Először a portugálok jelentek meg 1512-ben, és terjesztették el a katolicizmust, majd 1598-ban a hollandok a protestantizmust. A malukui társadalom vallási megosztottsága tehát történeti adottság, amit csak tovább bonyolított az a tény, hogy a zártabb közösségek animisztikus gyakorlatai napjainkig fennmaradtak, és a történelmi egyházak híveinek hitéletét is kisebb-nagyobb mértékben napjainkig befolyásolják. A szegmentált és szinkretikus vallási-társadalmi szerkezeti törésvonalak rendszere Malukunak a modern Indonéziába történő integrálását nehezítő alapvető körülmény, amit a gyarmati múlt öröksége tovább tetéz.

A holland imperializmus és az ezzel párosuló kíméletlen gyarmati gyakorlat ellen a helyiek már a 19. század elején fegyveres lázadást indítottak, amelyet aztán a hódítók kíméletlenül levertek.⁹ A második világháború japán megszállását követően a malukuiak a gyarmati fennhatóság visszaállítására ellen a függetlenségért küzdő többi indonéz területtől eltérően kísérletet tettek az önálló államiség megszervezésére. 1950 áprilisában kikiáltották a Dél-Maluku Köztársaságot, amely tiszavirág-életű volt.¹⁰ Az év novemberében az indonéz hadsereg elfoglalta Ambont, a köztársaság kormánya Hollandiába menekült, míg egy maroknyi fegyveres 1963-ig folytatott gerillaháborút Seram-sziget áthatolhatatlan hegyvidéki területein rejtőzve.¹¹

A szeparatizmus és a vallási-társadalmi szembenállás mellett a harmadik, történeti örökségként meghatározható, konfliktuspotenciállal jellemezhető adottság a malukui társadalom etnikai és nyelvi sokszínűsége. A Franciaországnál majd' kétszer nagyobb területen található 1208 sziget már a gyarmati időszakot megelőzően is az etnikai csoportok, népek keveredésének igazi laboratóriuma volt.¹² A földrajzi értelemben Óceániához tartozó terület népessége, amint ezt klasszikus munkájában (*The History of Melanesian Society*) már William Halse Rivers brit diffuzionista antropológus megfogalmazta, a történelemben folyamatosan túlnépesedéssel küzdő dél-kelet ázsiai térségből induló kivándorlási hullámok egyik természetes útvonalán feküdt.¹³ A domináns melanéz mellett az ausztrál őslakosokra jellemző típus és a hosszú gyarmati múlt örökségeként európai jegyeken kívül korábbi arab, sőt indiai hatások is megfigyelhetők. Emellett a kínai bevándorló közösségek, továbbá az elsősorban Celebeszről és Jáváról érkező belső migráció eredményeként a térségbe érkező számos etnikai csoport jelenléte valóságos olvasztótégellyé alakította a területet. Ezek alapján talán nem meglepő az sem, hogy Malukuban az ott élők több mint 130 nyelvet beszélnek anyanyelvként.

Az 1999-ben kirobbanó polgárháború azonban nem csupán társadalmi és népesedéstörténeti folyamatok eredménye. A szegmentált népesség konfliktuskészségét az ezredforduló előtti időszakot meghatározó három további tényező fokozta.

1997-ben 32 év erősen militarista és centralizált kormányzást követően a lemondásra kényszerült Suharto elnök távozásával olyan hatalmi vákuum alakult ki az országban, amelyet

⁹ Madrohim Midhio I. Wayan: Study on the Implementation of Total War Strategy in War Against the Dutch Occupation. *Journal of Social and Political Sciences*. Vol. 4., No. 2. pp. 2021. 205–216.

¹⁰ G. H. J. Van der Molen: Indonesia and the Republic of South Moluccas. *International Relations*. Vol. 1. Iss. 9. April 1958. pp. 393–397.

¹¹ Benno R. O. Grzimek: *Social Change on Seram: A Study of Ideologies of Development in Eastern Indonesia*. University of London, London, 1991. pp. 203.

¹² Sumanto Al Qurtuby: *Religious Violence and Conciliation*. Routledge, London and New York, 2016. pp. 11.

¹³ William Halse Rivers: *The History of Melanesian Society*. Cambridge University Press, Cambridge, 1914. pp. 292 és 582.

utódai nem tudtak kezelni.¹⁴ Az érvényesülésre törekvő politikai, vallási és etnikai vezetők konfliktusai hirtelen láthatóvá tették a korábbi évtizedekben katonai erővel kontrollált társadalmi törésvonalakat. Malukuban, ahol a népesség fele-fele arányban tartozott a keresztény és a muszlim közösségekhez, a hatalmi és gazdasági pozíciókat hagyományosan a keresztények tartották kézben, és a muszlimokat érintő kizárási gyakorlat a helyi politikában kiélezte a társadalmi szembenállást.¹⁵

A fentiekben röviden összefoglalt történeti és társadalmi folyamatok tükrében jól értelmezhető, hogy az 1999 januárjában Yopi és Selim között tettelegesséig fajult személyes konfliktus egy rendkívül megosztott és indulatokkal terhelt szociokulturális térben robbant ki. Ugyanakkor önmagában ez az esemény – ahogy a fent sorolt okok egyike sem – nem okozhatta volna a malukui polgárháborút.¹⁶ Bár a konfliktus utólagos elemzése során a szétválogatott tényezők magyarázattal szolgálhatnak, nem véletlen, hogy a tágabb közvéleményt a véres konfliktus megdöbbenette, tekintettel arra, hogy ezt a szigetvilágot és az ott egymással évszázadok óta együtt élő szegmentált népesség mindennapi viszonyait a „béke szigetként” volt szokás jellemezni. Történeti tény ugyanis, hogy a helyi népesség az etnikai, vallási, nyelvi és kulturális sokszínűség ellenére belső kapcsolatviszonyait tekintve híres volt szolidaritásáról és társadalmi békéjéről.

A *pela gandong* kulturális öröksége

Maluku belső társadalmi békéje, pontosabban az erre törekvő folyamatos gyakorlat az együttélési viszonyokat szabályozó évszázados kulturális hagyományra, a *pela gandong* társadalmi intézményére vezethető vissza. A *pela gandong* a különböző etnikai identitású, vallású, nyelvi és kultúrájú lokális társadalmak jellemzően települési szinten kialakult kapcsolatrendszere és az azt meghatározó alapelv, amely világos szabályok mentén segíti elő a konfliktusok elkerülését a rendszerben érintett közösségek között. A kifinomult szabályrendszer egyszerre érvényesül a békés egymás mellett élést szolgáló strukturális elvként, valamint az egyének és a közösségnek a társadalmi kapcsolatait meghatározó etnoszként. De miről is van szó?

A *pela gandong* eredetét tekintve a kutatások egyetértenek abban, hogy kialakulásának legalább két párhuzamosan egymást erősítő oka jól meghatározható. Egyfelől reakció volt arra a társadalmi folyamatra, amely már az európai gyarmatosítók megjelenése előtt is jellemezte a térség viszonyait, nevezetesen az intenzív migráció és ennek eredményeként kialakult heterogén népesség jelenlétére. Továbbá, az európaiak jelenlétével fokozatosan elmélyülő vallási-felekezeti tagoltság, amely ugyancsak diverzifikáló hatásként érvényesült, szükségessé tette a társadalmi kapcsolatok tudatos szabályozását. A téma kutatói szerint a *pela gandong* az érdek- és értékkonfliktusok kritikus minősége és mennyisége miatt ellehetetlenülő társadalmi élet, a folyamatos és nyílt összeütközések veszélye miatt Maluku szigetvilágában

¹⁴ Vö. Muhadi Sugiono–Frans Djalong: *Paths to Peace: Contending Discourses on Communal Violence and Conflict in the Post-New Order Indonesia*. I. PCD Journal, 2012. pp. 89–91.

¹⁵ Az országos arányokat figyelembe véve Indonézia népességének 86%-a muszlim, amivel a világ legnépesebb iszlám országa.

¹⁶ Jon Goss: *i. m.* 11.

kialakult kollektív gyakorlat, amelynek célja a társadalmi béke fenntartása.¹⁷ A legtöbb *pela* szövetségkötésre a 19. században a holland gyarmatosítókkal szemben folytatott küzdelmek keretében kerülhetett sor.

A kifejezés etimológiája az abban megjelölt szellemi tartalmat pontosan megvilágítja. A *pela*, bár a fogalom lingvisztikai háttere bizonytalan, a mai használati gyakorlatban olyan két-három falu közötti testvériségi kapcsolatot foglal magában, amely független a települések lakóinak vallási hovatartozásától és etnikai származásától.¹⁸ A *pela* tehát egyfajta közösségek közötti paktum, szövetség, amely feltételezhetően a gyarmatosítók által importált vallási-felekezeti diverzifikáció előtt keletkezett. Mivel az érintett szigetvilág lokális közösségei a mai napig is félig-meddig önellátó, viszonylag zárt falusi agrártársadalmakban élnek, ezért a *pela* szövetség a stabil külső társadalmi kapcsolatok megteremtésének az eszköze lehetett eredetileg. Minden falu rendelkezik egy-két szövetséges településsel, amelyek a legtöbb esetben nem a szomszédos falvakból kerülnek ki, hanem gyakran akár más szigeteken találhatóak. A térségben minden település érintett a saját szövetség kialakításában, rendelkezik *pela*-típusú kapcsolattal. Egy-egy település relatíve kisszámú partnerközösséggel köt szövetséget, de a hálózat sűrűségének kumulatív hatása miatt a rendszer Maluku teljes társadalmát átszövi.¹⁹

A kulturális antropológiai kutatások a *pela*-típusú társadalmi paktum három típusát különböztetik meg.²⁰ A *pela keras* általában akkor jött létre két fél között, amikor valamilyen véraldozattal járó konfliktus során az érintettek felismerték, hogy az összeütközés kimenetele mindkét fél szemszögéből bizonytalan, illetve akkor lépett működésbe, ha a szövetségben nem érintett külső fél részéről támadás érte bármelyiküket.

A *pela* második esete a *pela gandong*, olyan testvériségtípusú szövetség, amelynek alapja az érintett közösségek közös származástudata. A felek egyfajta örökségként felfogott kollektív kulturális identitás formájában kölcsönösen számontartják azt a meggyőződésüket, hogy közös őstől származnak, amit vérségi kapcsolatnak tekintenek. Maga a *gandong* (a *kandung* kifejezésből) etimológiai értelemben az amboni nyelvben anyaméhet vagy ölet jelent, tehát a kifejezés az élet eredetére vonatkozó metaforikus utalás.²¹ Az érintett közösségek tagjai egymást konkrétan testvérnek tekintik, akik így testvéri kötelezettséggel tartoznak. A *gandong* részben territoriális fogalomként kapcsolja szövetségbe a különböző településeket, másrészt jelentéstartalmában a tényleges vérségi kapcsolat tudatát érvényesíti a társadalmi gyakorlatban. Ez az oka annak, hogy az incestus tabu értelmében a *pela gandong* szövetségben az egymás közötti házasság tiltott.²² A *pela keras* és a *pela gandong* szövetséget rituális keretek között kötötték meg. A rítus szerint vérrel kevert alkoholos tartalmú italt ittak a szertartás részeként, amely szimbolikusan is megpecsételte a testvéri összetartozást. Az érintettek hite szerint bárki, aki megszegi a szövetségi szerződést, hátralévő életében az ősök átkával és a boldogtalansággal néz szembe.

¹⁷ Vö. Fricean Tutuarima–Eryk Latupapua–Efilina Kissya: The Continuity of Gandong Bond as Reflection of Maluku Identity Post Human Tragedy in Maluku 1999. *Proceedings of the 2nd International Conference on Sociology Education*. Vol. 1. 2017. p. 376.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Vö. Dieter Bartels: *Guarding the Invisible Mountain: Intervillage Alliances, Religious Syncretism and Ethnic Identity among Ambonese Christians and Moslems in the Moluccas*. Ithaca, New York, Cornell University, 1977.

²⁰ Tonny SB Hoedodo–Joko Surjo–Zuli Qodir: *i. m.* 344.

²¹ Fricean Tutuarima–Eryk Latupapua–Efilina Kissya: *i. m.* 376.

²² Uo.

A *pela*-típusú szövetség harmadik formája a *pela tempat sirih*, amelyet „puha” *pelának* is szoktak nevezni. Az együttműködésnek ez a formája eredetileg azt a célt szolgálta, hogy az érintett felek a bonyolult társadalmi térben biztonsággal bonyolíthassák le kereskedelmi kapcsolataikat, aminek részeként a felek között önkéntes alapon segítségnyújtási gyakorlat alakult ki.²³ A szövetségnek ez a formája a gyarmatosítási időszak bizonytalan biztonsági körülményeit igyekezett ellensúlyozni azzal, hogy az együttműködésben érintett felek kölcsönösen szavatolták egymás érdekeinek védelmét.²⁴

Jól látható, hogy a *pela* szövetségi rendszer, különös tekintettel ennek a legszorosabb formájára (*pela gandong*), az egész malukui társadalmat átszötte. Különböző szociokulturális háttérű közösségek együttélésében a *pela* évszázadokon keresztül felülírta a vallási vagy etnikai kötődést, hisz a vérségi vagy vérséginek tekintett familiáris kapcsolat általános társadalmi értékét tekintve ösztönösen fontosabb közösségkonstitutív tényezőnek minősült, mint a felekezeti hovatartozás vagy a kulturális szokásokból adódó különbség.

A mindennapi életgyakorlatban a *pela gandong* sokoldalú gyakorlati értékkel bír, funkciói jól definiálhatók. A *pela* szövetségben élő közösségek kötelesek egymást támogatni krízishelyzetben, amely lehet háború vagy természeti katasztrófa, bármilyen külső fenyegetés, amely veszélyezteti a szövetséges partnert. Amennyiben valamelyik fél kéri, akkor a partner köteles a közösség nagyobb vállalkozásaiban közreműködni, segíteni annak megvalósulását. Tipikus példa erre az a gyakorlat, amikor muszlim és keresztény közösségek kölcsönösen fizikai munkával segítik egymást templomaik vagy mecseteik, iskoláik felépítésében. Ugyancsak a szövetség természetes velejárója, ha valaki egyedül ellátogat a *pela* testvérközösségbe, ahol a vendéget étellel kell ellátni, sőt biztosítani azt a jogát, hogy engedély nélkül magával vigyen élelmiszert. A *pela gandong* szövetségben élő közösségek tagjai között bármely szabály megszegése, beleértve a korábban említett házassági tilalmat, minden érintett társadalom részéről szigorú és egységes megtorlást vont maga után.²⁵

A szövetség folyamatos fenntartásának eszköze és napjainkig működő gyakorlata az időközönként megtartott rituális találkozás a felek között. Az esemény a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy a partnerközösségek egyik településén a többi *pela* település (falu) lakói megjelennek, és egy héten át tartó ünneplés keretében eskütétellel, tánccal és énekléssel pecsételik meg összetartozásukat. A közösségek találkozásai a fiatalabb generációk számára a szövetség és az ezzel járó kötelezettségek tudatosításának az eszköze.²⁶

A *pela gandong* rendszer rövid áttekintése alapján is jól látható, hogy a malukui helyi társadalmak közötti viszonyokat szabályozó és a békés egymás mellett élést megalapozó évszázados kultúra kivételes jelenség. A testvériség, a barátság és a szövetség ritualizált gyakorlataként alkalmazott együttélési szisztéma hosszú időn keresztül szavatolta a különböző nyelvű, vallású és kultúrájú közösségek békés kapcsolatait.²⁷

²³ Tonny SB Hoedodo–Joko Surjo–Zuli Qodir: *i. m.* 344.

²⁴ Dieter Bartels: *Pela Alliances in the Central Moluccas and in the Netherlands: A Brief Guide for Beginners*. 1985. Retrieved from www.nunusaku.com/pdfs/Guide%20for%20Beginners.pdf, pp. 2.

²⁵ Uo. 3.

²⁶ Uo.

²⁷ Anju Nofarof Hasudungan–Lianda Dewi Sartika: The Implementation of Multicultural Value of Pela Gandong Local Wisdom in Education. *Proceeding of the 5th International Conference on Education*. Vol. 5. Iss. 2. 2019. pp. 9.

Az eddigiek alapján okkal felmerülő kérdés, hogy ha a *pela gondong* évszázadokon keresztül a béke fenntartásának eszközeként hatékonyan akadályozta vagy adott esetben a helyi társadalom életének minden szintjén sikeresen lokalizálta a konfliktusokat, esetleg a kirobbanó összeütközésekben hozzájárult az érintettek megbékéléséhez, akkor miért nem működött a polgárháború elhárításában? A témával foglalkozó társadalomtudósok igyekeztek választ keresni arra a kérdésre, hogy a malukui polgárháború idején a *pela gondong* miért nem funkcionált megfelelően. Másként fogalmazva, hogyan volt lehetséges, hogy a Yopi és Salim közötti személyes konfliktus 1999 januárjában az egész malukui térségre kiterjedt vérontássá fajult? Ahhoz, hogy a felvetett kérdéseket megválaszolhassuk, érdemes a *pela gondong* szisztémát absztraktabb megközelítésben vizsgálni.

A *pela gondong* az egyén és közössége szempontjából a társadalmi valóság különböző dimenzióit szervezi koherens rendszerbe. A malukui identitás általános elveként juttatja érvényre az összetartozás-tudatot és a szolidaritási gyakorlatot mint a társadalmi béke előfeltételeit. A lokális közösségek tagjai, a társadalmi egyének generációról generációra átadott kollektív örökségként sajátítják el a szisztéma szabályait, a fenntartásához és működtetéséhez szükséges tudást. Mindez a társadalmi élet mindennapi gyakorlatában egyfajta habitusként jut érvényre. A habitust itt bourdieu-i értelemben olyan szintetizáló értékű diszpozícióként foghatjuk fel, amely felöleli a magatartást, a kommunikációt, a gondolkodást és az értékrendet, vagyis mindazon kognitív tartalmakat és képességeket, amelyek a társadalmi életgyakorlat alapjai.²⁸ A habitus tudat alatt egyfajta automatizmusként fejt ki hatását. Ebben az összefüggésben a habitusként felfogott *pela gondong* a társadalmi kohézió kötőanyaga, folyamatosan művelt társadalmi hídverési gyakorlat olyan közösségek között, amelyeket potenciálisan konfliktus kirobbanása fenyeget.

A polgárháború kirobbanásához vezető események pontos rekonstruálása rávilágít arra, hogy egy személyes összeütközés következményeként az általános eskaláció miért vált elkerülhetlenné, és a *pela gondong* miért nem funkcionált azzal a hatékonysággal a béke fenntartásában és a konfliktus korlátozásában, mint korábban. A társadalomtörténeti gyökerű magyarázat szerint megfigyelhető, hogy olyan meghatározó szereplők léptek be a konfliktusba, akiknek habitusát a kollektív társadalmi intézmény szellemi öröksége, a *pela gondong* eszméje egyáltalán nem befolyásolta. A keresztény és a muszlim fél oldalán is tömegesen kapcsolódtak be fanatikus vallási csoportok képviselői. A muszlimok egy része a harcot az igaz hitért vívott szent háborúként (dzsihád) fogta fel, amiért hitük belső logikája szerint a személyes élet feláldozása is természetes. Ugyanez fordított előjellel érvényes a keresztény fanatikusokra is, akik kereszties harcosokként vetették magukat a véres küzdelembe.²⁹ Ráadásul mindkét csoport, de főként a muszlim fanatikusok, elsősorban Indonézia más területeiről érkező bevándorlókból nyerték híveiket, akik eltérő világképükkel korábban fokozatosan szivárogtak be Maluku lokális társadalmaiba.

Az időszak eseményeit tanulmányozó kutatásokból, amint a szemtanúk beszámolóiból is, az is kiderült, hogy bár a *pela gondong* szövetségben érintett keresztény és muszlim közösségek között a tevőleges segítségnyújtás a polgárháború időszakában nem működött, viszont az egy *pelához* tartozó települések esetében az eltérő vallási hovatartozás esetén nem voltak atrocitások. Sőt olyan esetet is feljegyeztek, amikor az egységében szolgáló keresztény katona megakadályozta

²⁸ Tonny SB Hoedodo–Joko Surjo–Zuli Qodir: *i. m.* 345. és Hans Ulrich Wehler: *Pierre Bourdieu. Az életmű magva.* Korall 2001. Tavasz–nyár, pp. 247–265.

²⁹ Vö. Sumanto Al Qurtuby: *i. m.* 6–7. és 46–92.

egy muszlim település lerombolását, mivel a faluval közössége *pela* szövetségben állt.³⁰ De vannak olyan kivételes példák is, mint például az amboni öböl partján található Wayame község, ahol a *pela gandong* a polgárháború idején is zavartalanul működött.³¹

A *pela gandong* mint recens társadalmi gyakorlat

A malukui polgárháború aktív szakasza 2002. február 13-án zárult le az úgynevezett II. malinói békeszerződéssel, amely a háborús felek közötti egyezség volt.³² A megállapodás megkötéséhez vezető hosszú út, a keresztény és muszlim közösségek előjáróinak a kölcsönös bizalmat újjáépítő békemissziója azonban csak a fegyveres összeütközések befejezését jelentette. A megbékélési folyamat és az azt szervező tudatos helyi politikai gyakorlat azonban napjainkig állandó feladatként foglalkozik a társadalmi béke fenntartásának ügyével.³³ A malukui vallási és világi vezetők a közösségekben egymástól kölcsönösen elszenvedett mély sebek gyógyítását, a tudatosan tervezett megbékélési folyamatot alapvetően a *pela gandong* hagyományának megerősítésére és az oktatási folyamat részeként megvalósított tanítására építik.

A kutatási tapasztalatok szerint a *pela* a polgárháború aktív szakaszának lezárulását követően kulturális realitásként fennmaradt a helyi társadalmakban.³⁴ Erre építve Ambonban és a Lease-szigeteken is kötelező jelleggel került bevezetésre, hogy minden köztisztviselőben paritásos alapon fele-fele arányban keresztény és muszlim alkalmazottat kell foglalkoztatni.³⁵ Az egyetemi tanszékektől kezdve, a múzeumokon át a közhivatalokig a szabályozást szigorúan érvényesítik. A szabály alól a vallási intézmények természetesen kivételt képeznek.

A kölcsönös társadalmi elfogadás szimbolikus gyakorlatainak ugyancsak gazdag formái alakultak ki. Elsősorban Ambonban és környékén, ahol a polgárháború legsúlyosabb eseményei zajlottak, de máshol is sok szervezett formája van a muszlim és keresztény fiatalok találkozásának és az egymás kultúrájának megismerését célzó rendezvényeknek. Az Amboni Tartományi Múzeumban például közös kiállítótermet rendeztek be azoknak a keresztény és muszlim női vezetőknek a tiszteletére, akik a béke megteremtésében fontos szerepet játszottak.

³⁰ Vö. Dieter Bartels: "Your God is No Longer Mine; Moslem-Christian Fratricide in the Central Moluccas (Indonesia) after a Half-Millennium of Tolerant Co-Existence and Ethnic Unity". In: Sandra Pannell (ed.): *A State of Emergency. Violence, Society, and the State in Eastern Indonesia*. Darwin, Northern Territory University Press, 2003. pp. 128–153.

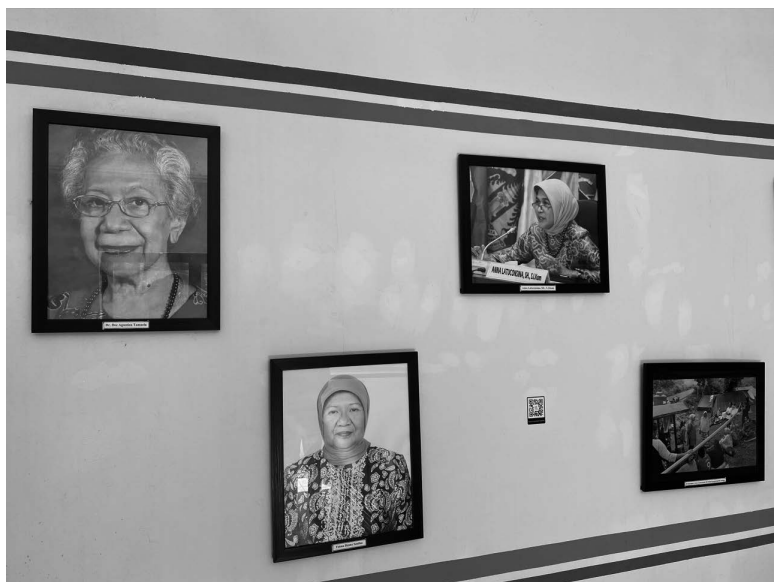
³¹ Tonny SB Hoedodo–Joko Surjo–Zuli Qodir: *i. m.* 342–44. és 347.

³² Malino Dél-Celebeszen található kisváros.

³³ Nofarof Anju Hasudungan: *Pela Gandong Local Wisdom as Multicultural Education Model after the Ambon Conflict*. *Journal of Social Sciences and Management Studies*, 2022. April. Online: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:u2FSjMve94J:https://www.jescae.com/index.php/jssms/article/download/87/48&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> Utolsó megtekintés: 2023.04.25.

³⁴ Vö. John Braithwaite–Valerie Braithwaite–Michael Cookson– Leah Dunn: *Anomie and Violence. Non-Truth and Reconciliation in Indonesian Peacebuilding*. Australian National University, Canberra, 2010. pp. 174–175.

³⁵ A Lease-szigetek Közép-Maluku tartományban az Ambon-szigettől keleti irányba húzódó kisebb szigetek megnevezése. A szigetek – Haruku, Saparua, Nusa Laut – lokális társadalmainak, akárcsak a régió két másik nagyobb szigete, Buru és Seram esetében a *pela gandong* alapvető társadalmi gyakorlat.

A megbékélési folyamatban meghatározó keresztény és muszlim női vezetők kiállítóterme, Ambon, Tartományi Múzeum. A szerző felvétele. 2022. október 4.

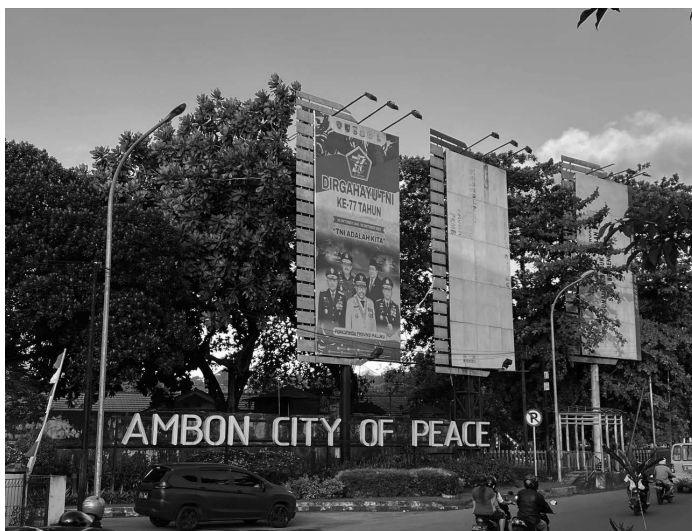
A *pela gandong* eszméjének társadalmi revitalizálására és funkcióinak kiterjesztésére irányuló legfontosabb kísérlet kétségtelenül az oktatásban történik. Az elmúlt években társadalomtudományi tanulmányok sokasága látott napvilágot azzal kapcsolatban, hogy a malukui kulturális örökségnek ezt a sajátos formáját miként lehet kiaknázni a tudatos közösségfejlesztés eszközeként. A tanulmányok és a kutatások a *pela gandong* gyakorlati tudásként történő alkalmazását vizsgálták, ami önmagában is figyelemre méltó módon korszerű megközelítése a közösségszervezésnek. A mondhatni alkalmazott antropológiai szemléletű elemzések alapját képező ismeretek kvalitatív terepkutatási eredményekre épülnek, és a megfogalmazott tapasztalatok kisközösségek fejlesztésére optimalizált módszeres felhasználását jelentik.

A *pela gandong* szellemi tartalma a társadalmi béke fenntartására törekvő és ennek megvalósítására gyakorlati ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező generációk kinevelése érdekében kerül felhasználásra a malukui közoktatásban. Bevezetési kísérletének két fontos feltétele volt. Egyrészt tisztázni kellett, hogy az évszázadok óta halmozódó kulturális tudás, valamint az erre vonatkozó társadalomtudományi ismeretek milyen konkrét funkcióik alapján válnak alkalmassá egy társadalmi, szocioökonómiai, nyelvi és etnikai értelemben is töredezett lokális közösség részcsoportjai közötti bonyolult együttélési viszonyok harmónia irányába történő előmozdítására. Továbbá hasonlóan fontos kérdés volt, hogy a *pela* koncepciója milyen konkrét, gyakorlati pedagógiai eljárás keretében ültethető át az oktatás mindennapi tevékenységébe.

Ami a *pela gandong* szellemi örökségének konkrét, gyakorlati oktatási funkcióit, vagyis az ezek leírására irányuló igényt illeti, a feladat viszonylag egyszerű. Terepkutatásra épülő tanulmányok bizonyítják, hogy a *pela gandong* a diverz lokális közösség esetében hatékonyan működő együttélést támogató szociokulturális rendszer, amelynek több egymást erősítő társadalmi

funkciója jelölhető meg.³⁶ A vallási hovatartozás különbségétől elvonatkoztatva szavatolja a közösségek és azok tagjai közötti testvériségi kapcsolatot, amely a konkrét vérségi kapcsolatot követő leginkább tisztelt társadalmi viszony. A *pela gandong* hosszú távú hagyományként a társadalmi életet egyfajta keretfeltételként hatja át, amely ezzel az összetartozás érzetét és a harmóniát teremti meg. A *pela* történeti evolúciójának eredményeként fokozatosan a társadalom szövetében kötőanyagként szervesült általános habitussá fejlődött, amely a különböző tulajdonosságú szociokulturális alkotókat egységes keretben integrálja. A *pela gandong* további funkciója, hogy szabályozza a csoportközi és az egyének közötti interakciókat, ehhez kötelező szabályokat szolgáltat, amelyek betartását szankciók lehetőségének fenntartása mellett kényszeríti ki.

A fenti funkciókra alapozva került kidolgozásra a multikulturális nevelés gyakorlata, amely a *pela gandong* alkalmazásával több, a társadalmi harmóniát szolgáló célt is magában foglal.³⁷ A módszer célja, hogy a szociokulturális diverzitás fenntartása mellett garantálja a társadalmi béke fenntartását. Természetesen okkal merül fel a kérdés, hogy az általános elvek és megállapítások miként kerülnek átültetésre az oktatási gyakorlatba?

**Ambon, a béke városa, felette egyenruhás politikai vezetők. A szerző felvétele.
Ambon, 2022. október 3.**

Jeles és jól elemzett példa két amboni iskola esete. Az egyik, amelynek a diáksága teljesen keresztény, Ambon városában található, míg a másik száz százalékban muszlim intézmény egy közeli településen (Liang) működik. A két iskola a *pela* szellemében kimunkált szövetségi kapcsolat

³⁶ Vö. Alpha Amirrahman: *Peace Education in the Moluccas, Indonesia: between Global Models and Local Interests*. Amsterdam Institute for Social Science Research, Amsterdam, 2012.; Tati Hartimah–Setyadi Sulaiman–Nina Farlina: *Pela Gandong for Social Reconciliation and Peacebuilding in Ambon*. *Buletin Al Turas*. Vol. 27. Nr. 2. 2021. 361–378. és Nofarof Anju Hasudungan *i. m.* (2022.)

³⁷ Vö. Musawir Baihaqi: *Implementation of Multicultural Education in Indonesia*. *EDUTECH. Journal of Education and Technology*. Vol. 4. Nr. 3. 2021. pp. 504–526.

kialakítására törekszik. Ennek érdekében a szociokulturális és az ezzel járó vallási másságról kölcsönös tapasztalatszerzésre irányuló gyakorlatokat dolgoztak ki. Ennek keretében például megvalósítják a tanárcsereprogramot, ami azt jelenti, hogy ellentétes felekezeti pedagógusok oktatnak egymás intézményeiben, ami mind a diákok, mind a tanárok szempontjából fontos tudás forrása a „Másikról”. Emellett közös kirándulásokat, sportrendezvényeket, művészeti programokat valósítanak meg, és kölcsönösen látogatják egymás vallási indíttatású eseményeit is, a karácsonyt és az iftárt.³⁸

A *pela* oktatásának hirdetett célja, hogy a közösségek közötti harmonikus társadalmi élet alapját képező elfogadást, az ehhez szükséges kognitív képességeket és ismereteket, valamint az erre alapozott szabályokat megismertesse a fiatalokkal annak érdekében, hogy felnőttként konfliktushelyzetekkel szembesülve, rendelkezzenek a megoldásukhoz szükséges eszközökkel.³⁹

Összefoglalás

A fenti rövid elemzésből talán látható, hogy a *pela gandong* öröksége egy olyan hatalmas és diverz társadalomban, mint az indonéz, igen értékes kulturális tudás lehet.⁴⁰ A politikai küzdelmek, a választási ciklusokon átívelő, időről időre, mondhatni a számtalan szociokulturális törésvonal mentén szabályszerűen kiéleződő ellentétek állandó társadalmi robbanással fenyegetnek. A konfliktuspotenciál csökkentése érdekében a közösségek felismerték, hogy hatékonyan támaszkodhatnak az olyan gyakorlati értékű hagyományok revitalizációjára, mint a *pela gandong*.

A távoli helyzet a közép-európai társadalmi tér szempontjából megfogalmazható tanulsága természetesen nem a közvetlen adaptáció melletti érvelés formájában lehet hiteles. Ehhez sem maga a hagyomány, sem az erre vonatkozó tényismeretek nem állnak rendelkezésre. Ettől eltekintve azonban a *pela* szellemének kortárs alkalmazása a végletesen megosztott, igen kevésbé szolidáris és értelmetlen konfliktusokkal terhelt hazai valóságunkban létjogosult mediációs gyakorlat, tanulásra érdemes ismeret lehet. Képzelnék el például, hogy egy nagyvárosi egyetem gyakorló középiskolájának elit osztálya *pela*-típusú kapcsolatot és ehhez tartozó gyakorlatokat épít ki egy vidéki kisvárosi szakiskola száz százalékban cigány származású diákokból álló osztályával. A fiatalok részt vesznek egymás rendezvényein, látogatják egymás intézményeit, kölcsönösen segítséget nyújtanak, közös időt töltenek el, amit alkotásra vagy egymás megismerésére fordítanak. Netán a két intézmény között megvalósul az oktatók rendszeres cseréje. Esetleg ugyanez a román–magyar vagy a szlovák–magyar etnikai relációval kiegészülve működhet – sorolhatnánk a variációkat a vallási-felekezeti vagy akár egyéb nyelvi-kisebbségi, szocioökonómiai szempontokat tekintve. Vajon el tudjuk-e azt képzelni, hogy napjainkban egy ukrán és egy orosz egyházi méltóság közös felkiáltással lép fel a népek között dúló értelmetlen háború ellen, példát véve esetleg éppen azokról a keresztény és muszlim vallási vezetőkről, akik az ezredfordulón Malukuban egymást támogatva álltak a béketörekvések élére.

³⁸ A Ramadán böjti időszakát lezáró ünnepi estebéd.

³⁹ Vö. Nofarof Anju Hasudungan: *i. m.* (2022)

⁴⁰ 2015-ben a 275 milliós Indonéziában hivatalosan 1331 etnikai csoportot és 801 nyelvet ismertek el.

Mindezeken túl a szerző terepen szerzett legfontosabb tapasztalata, a megfontolandó tanulság, hogy a társadalmi konfliktusokban benne rejlő eskalációs veszély olyan állandó realitás, amellyel minden diverz együttélési közösség esetében csak a tudatos szembenézés és előrelátás lehet az egyetlen sikerrel kecsegtető stratégia.

Path to the Peace: Cultural Heritage of Social Cohabitation in Eastern-Indonesia, the Pela Gandong

Keywords: social peace, pela gandong, Maluku Province, sociocultural diversity

The paper introduces the reader into the archaic alliance system of *pela gandong*, evolved historically in Maluku, the eastern archipelago of Indonesia, that serves the maintenance of social peace. In the region the local communities are fragmented by their ethnic origin, language, religion, and culture, but *pela gandong* helps to preserve the social peace and offers proper knowledge for us to be able to manage the reality overburdened by threatening conflicts. The first part of the paper sheds light on the sociohistorical background processes and through them explains the causes as well as the features of development of *pela gandong*. The second part of the text interprets the complex role of *pela gandong* that contributes to the maintenance of social peace in Maluku in the post-war period. Moreover, this section also contains a short overview of the implementation of *pela gandong* into the school education system.